

СТАНОВИЩЕ
на д-р Момчил Николаев Методиев,
списание „Християнство и култура“
относно дисертационен труд за присъждане на научна и образователна степен
„доктор“ на Румяна Лечева,
Магистърски факултет, Департамент „История“ на Нов български университет
на тема:
„Социалната мисия и социалните практики на християнските изповедания в
България през периода 1879-1949 г.“

Предложеният дисертационен труд на Румяна Лечева привлича вниманието още със заявената тема на изследването: „Социалната мисия и социалните практики на християнските изповедания в България през периода 1879-1949 г.“ Темата е ясно формулирана, хронологичните граници са добре очертани и аргументирани, а самото заглавие насочва вниманието към един малко разработван в историографията въпрос. В структурно отношение дисертацията започва с увод, последван от глава, в която е очертаван историческия контекст и утвърдените в изследвания период принципи в отношенията между Църква и държава. Следват три относително равностойни части, посветени на социалната дейност на трите християнски деноминации в България (православни, католици, протестанти), като дисертацията завършва със заключение и списък на използваните извори и литература. Подходящ с оглед на темата е изборът да се следва смесен хронологичен и тематичен подход. Може да се обобща, че структурата е ясна, аргументирана и добре защитена.

Дисертацията си поставя за цел „да проучи, припомни, илюстрира, осъвремени и популяризира добрите социални практики и дейности на православни, католици и протестанти, които се налагат и развиват през периода 1879 – 1949 г., как те се посрещат от държавата и как - от гражданите“. Актуалността на изследването е посочено в автореферата: „Според нас днес повече от всякога е необходима дискусия и преценка на миналото и настоящето на социалната дейност на християнските вероизповедания в България“. Констатация, с която съм напълно съгласен.

Познавам Румяна Лечева от статиите по темата, публикувани в списание „Християнство и култура“, които действително разширяват познанието по въпроса за социалната активност на основните християнски деноминации в България от създаването на модерната българска държава до комунистическия период, когато възможностите и правилата за социална дейност на християнските църкви са напълно преначертани или по-точно – зачертани.

След разглеждане на богословския и историческия контекст, в който функционира всяка една от разглежданите деноминации, са разглеждани добрите социални практики, развити от тях и са посочени най-изявените личности в тази област. Без да дефинира пряко термина „социална дейност“, от изложението става ясно, че под това понятие се разбират всички дейности на отделните деноминации, развити извън чисто богослужебната практика, които имат отношение към тяхното публично присъствие – напълно оправдано, според мен, са разглеждани не само милосърдните и благотворителни институции, но и образователната дейност, работата сред младежта,

както и участието на отделните деноминации в кампанията за спасяването на българските евреи.

Смятам, че изследването изпълнява поставените в началото амбициозни цели и в това се състои и най-големият принос на предложения дисертационен труд. До този момент са проучени някои аспекти от социалната дейност на Католическата и протестантските църкви в България, но сякаш най-голям е приносът по отношение на социалната дейност на Българската православна църква, която доскоро беше напълно неизследвана територия. Наред с историческите и политическите причини от близкото минало, важна причина за липсата на такива проучвания е и неясната позиция на съвременната Българска православна църква относно нейната социална мисия, а липсата на такава дейност се аргументира с необходимостта Църквата да се концентрира предимно върху богослужението. Настоящата дисертация категорично опровергава това мнение, като доказва, че социалната дейност е не само средство за мисионерство сред по-големи обществени кръгове, но и средство за активизиране на организационния живот вътре в отделните деноминации, както и за привличане на активните миряни в полезни за Църквата и обществото дейности. Казано накратко, социалната дейност косвено води до ограничаване на клерикализацията на църковния живот, както и обратното – липсата на социална активност поощрява тенденцията към клерикализация, доказателство за което до голямо степен е и съвременното състояние на Българската православна църква.

Авторката защитава мнението, че тъкмо социалната дейност е основата за нарастващия престиж на митрополитите на Българската православна църква, както и на духовниците и пасторите от другите изповедания, което на свой ред им позволява да бъдат влиятелни публични личности, включително защитавайки каузи, които ги конфронтират с правителството на страната. Всъщност и трите разглеждани от авторката изповедания, по свой начин и съобразно своите възможности, благодарение на социалната дейност се превръщат в носители и участници в процеса на модернизация на българската държава и общество през първата половина на XX век. За малцинствените деноминации, католици и протестанти, това изглежда задължителен елемент от тяхното служение, следване на основни техни богословски принципи, но успешната им социална мисия е причина и за тяхното относително успешно интегриране в българското общество, а и за публичното им признание като такива движещи сили на модернизацията. За Православната църква, загубила своя център след краха на мечтите за национални обединение, активната социална дейност се превръща в нов ориентир и смисъл на съществуване. Може да се обобщи, че тъкмо очертаването на този процес е един от големите приноси на предложената дисертация.

При изследването на подобна тема винаги присъства въпроса с ползваните извори. В това се състои другият голям принос на предложената дисертация. Изследването на периодичните издания на отделните деноминации, но особено на Православната църква, е едно от големите постижения на предложения труд, доколкото тези периодични издания са почти изцяло пренебрегвани в българската историография. По този начин авторката изпълнява поставената в увода цел да въведе в научно обръщение голям по обем изследователски материал, останал до този момент слабо познат. Изучаването на периодичните издания на основните изповедания е добре аргументирано решение, доколкото то позволява да се проследи и самооценката на съответното изповедание към развиваната социална дейност.

Може да се обобщи, че като цяло авторката изпълнява зададените в увода цели като успешно и задълбочено се насочва към един слабо изследван в историографията въпрос и го разглежда през призмата на слабо или частично проучени материали.

Към дисертацията могат да бъдат отправени и немалко критични бележки, както стилистични, така и от историческа гледна точка, които следва да се имат предвид и да бъдат отстранени при евентуално бъдещо публикуване на текста.

На първо място това са стилистичните бележки. Често мисълта е накъсана, а по категоричен начин са изказани тези, които не са достатъчно аргументирани, като едва при по-внимателно вглеждане става ясно, че те се отнасят за конкретен исторически период. На няколко места се среща буквално повторение на цели абзаци или дори страници от изследването, без да стават ясни причините за това повторение. (Например и без това спорната фраза, че „след пет века османско владичество българските християни са в ръцете на православни отци, които в повечето случаи са подвластни не само на духовна посредственост, но и на теологическо невежество“ се повтаря дословно на с. 301 и 384; разказът за преговорите за конкордат между българската държава и Католическата църква се повтаря дословно на с. 56-7 и 199; списъкът на книгите, издавани от евангелски мисионери е предаден изцяло на с. 332 и 338, броят на православните братства по епархии е предаден на с. 90 и 92, а речта на Стамболийски към делегатите на Църковно народния събор е преразказана изцяло и с еднакви думи на с. 42 и с. 65). Макар тези повторения да могат да се обяснят с ползвания смесен хронологично-тематичен подход, препоръчително е те да бъдат избегнати.

На второ място това са забележките от исторически характер. Спорно е например твърдението, изказано на с. 25, че България е „последната“ държава от Балканския полуостров, „която се освобождава от османско владичество“ (Албания се освобождава след България, без да споменаваме други балкански територии, които впоследствие стават част от вече съществуващи балкански държави). На с. 148 се споменава, че Видинският митрополит Неофит, „на 13 октомври под натиска на ОФ правителството ... се оттегля от митрополитската катедра“ – в изложението не е спомената година, но най-вероятно се има предвид оттеглянето на митрополит Неофит като наместник-председател на Св. Синод, а не като митрополит, какъвто той остава до смъртта си през 1971 г. Лесно преодолими са различните изписвания на имена на исторически личности и географски наименования, а и погрешното изписване на някои термини (Батемберг на с. 47 и Батенберг на с. 48, с. Гулинци или Голенци на с. 350; причестяване на с. 60)

Въобще дисертацията в настоящия вид създава впечатлението за известно бързана за нейното завършване, като редица неточности биха могли да бъдат избегнати при още едно внимателно изчитане на целия текст.

На места прави впечатление предоверяването на източници със съмнителна достоверност. Например бях силно впечатлен и привлечен от разказа за живота на католическия епископ Лазар Младенов, където е изказано и твърдението, че архивите на Търновската патриаршия се съхраняват във Ватикана. В самия текст въпросното твърдение не е подкрепено с достоверен източник.

На трето място следва да бъде посочено, че в текста са избегнати конфликтните моменти в трите изповедания, което създава усещане за известна идеализация на живота в тях. На няколко места авторката споменава съществуването на такива

конфликти, но изрично посочва, че няма да ги разглежда („отказваме да коментираме обидите и обвиненията между духовниците“, както е посочено на с. 110), без обаче да обясни дали споровете са само личностни или по принципни въпроси. Желанието за избягване на тези конфликтни исторически точки е обясним и разбираем, доколкото темата на дисертацията не предполага подробното им разглеждане, а и изглежда неизбежно проявяването на известна пристрастност. Но само споменаването на тяхното съществуване, без дори да се маркира техният характер, създава усещане за стремеж към премълчаване. Като пример може да бъде посочен случаят с големият конфликт в Българската екзархия от 20-те и 30-те години на XX век, който има пряко отношение не само към активността в диалога с другите изповедания, но и към социалната активност на Църквата – случаят е споменат, но без никакъв коментар на с. 109-110). Голям е и конфликтът в католическата общност по времето на епископ Дамян Теелен (макар и причините за него да са от съвсем друг характер - за него само да се намеква в текста на с. 256-7), а проследяването на постоянните спорове сред протестантските общности вероятно е трудно постижима задача.

Изтъквам всички тези недостатъци, воден от надеждата, че ако в бъдеще настоящата дисертация бъде публикувана, ще бъде необходима още една задълбочена редакция. Казвам с надежда, тъй като смятам, че изследваните в дисертацията въпроси заслужават да получат по-голяма публичност, като доказателство за активността в социалната област на християнските църкви през първата половина на XX век.

Въпреки всички тези забележки, отбелязаните приноси в предложения за разглеждане дисертационен труд според мен са безспорни. Те ми дават основание да дам положителна оценка на изследването и да подкрепя присъждането на Румяна Лечева на образователната и научна степен „доктор“ по специалност „История“.

София, 1 септември 2017 г.

Момчил Методиев

.....